

УДК 82.0

І. Д. Бєлінськакандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Тернопільського національного економічного університету

«ЗАГУБЛЕНІ» ТА «ВІДНАЙДЕНІ» – ПОШУКИ ІСТИНИ В ПОЕТИЧНІЙ ПРОЕКЦІЇ ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА (НА ПРИКЛАДІ ВІРШІВ «THE LITTLE GIRL LOST» ТА «THE LITTLE GIRL FOUND» ІЗ ЦИКЛУ «ПІСНІ ДОСВІДУ»)

У статті аналізуються особливості сприйняття та розкриття пошуку істини у філософському світогляді Вільяма Блейка та його проекція у поетичному слові. На матеріалі поезії проводиться аналіз специфіки цього аспекту в контексті концепту природи. Відслідковується вплив релігійних вчень у авторській інтерпретації розуміння істини.

Ключові слова: людина, світ, вічність, буття, печера, Рай, Пекло, смерть, воскресіння, добро, зло, Бог.

У світовому культурному просторі Вільям Блейк, безумовно, належить до когорти тих творчих особистостей, чії доробки постають поза часом та асоціюються із пошуком, боротьбою, піднесенням, протистоянням та утвердженням.

Внутрішній драматизм пошуку істини є основним нервом поетичного слова Блейка, отже, його трактування істини чи справедливості заслуговує на ретельну увагу.

Поетична спадщина поета, безумовно, є об'ємною та багатогранною й неодноразово поставала в центрі уваги як поціновувачів поезії, так і критиків, культурологів, філософів тощо. Перелік всіх дослідників зайняв би не одну сторінку, отже, з огляду на заявлену тему доцільно зазначити, що сьогодні у зарубіжному літературознавстві спостерігаються дуже неординарні підходи до творчості Блейка, які виражені у різних доробках, представлених такими науковцями, як М. Шухард («William Blake's Sexual Path to Spiritual Vision» 2008), П. Швенгер («Blake's Boxes, Coleridge's Circles, and the Frame of Romantic Vision» 1996), та іншими. Заслуговує на увагу й книга «Блейк» (2004) за авторством відомого британського літературного критика Пітера Акройда, у якій скрупульозно відслідковано увесь життєвий та творчий шлях поета. Хоча і з чітким наголосом на Блейка-художника, проте автор наголошує, що «зараз його (Блейка) з повним правом можна назвати останнім великим релігійним поетом Англії» [1, с. 12].

У російську літературу В. Блейк увійшов на початку ХХ ст. завдяки перекладачам К. Бальмонту та С. Маршаку, й від того часу його творчість висвітлювалась із різних ракурсів – як і з відверто ідеологічного (Васільєва Т.Н. «Лирика Вильяма Блейка» (1969), Єлістратова А. «Уильям Блейк» (1957) та інші), так із новітньо-прогресивного (Глебовская А. «Предварение» (2006), О. Зверев «Величие Блейка» (1982), О. Донских «Волны бесконечности в кубке воображения» (2007), В. Сердечная «Нарративные стратегии ветхозаветных пророчеств в поэзии Уильяма Блейка» (2006)). На особливу увагу заслуговує науковий доробок російської дослідниці Г. Токаревої, де широко проаналізовано специфіку втілення Блейківських поглядів у його творчості [2, с. 28].

В українському літературознавстві Вільям Блейк все ще залишається «білою плямою». Винятком є лише поодинокі розвідки в критичній думці, що представлені дослідженнями Д. Наливайка, Д. Дроздовського В. Кейса, та в царині перекладознавства. Тут варто згадати Роберта Фроста, який зазначав: «Поезія – це те, що не піддається перекладу. Замислувати візерунки блейківських віршів важко відтворити іншою мовою, і версії перекладів вважаються радше переспівом, аніж повноцінним викладом поетичної думки».

Отже, творчість В. Блейка для українського літературознавства залишається відкритою темою у багатьох аспектах.

Головною метою даної роботи є спроба розглянути систему образів, завдяки яким відбувається відображення блейківських пошуків істини та вагань в рамках поетичного диптиху в межах окремого циклу з позицій розуміння концепту природи у світогляді В. Блейка, а також встановлення параметрів авторських концепцій людини і світу, аналіз релігійно-філософських орієнтацій поета (що дає ґрунт для розуміння трактування в його ліриці ідеалу і реальності, життя та мистецтва, культури та цивілізації), а також специфіки ідеостилу митця.

Масштаби поетичного мовлення проявились у образній системі Блейка, багато чому завдячуючи його уяві, яка, на думку російського дослідника А.Зверєва, є «верховним божеством» та «ключовим поняттям» поетової філософії [3, с. 16].

Філософія циклу «Пісень Досвіду» інша, багато в чому протилежна «Пісням Невинності». А. Глебовська зазначає, що «Пісні Невинності» являли собою філософську систему Блейка (якою вона була на час їхнього створення), коли він твердо дотримувався біблійних уявлень, і його книга – «свого роду гімн справедливому та милосердному християнському Богу, що постійно дбає про дітей своїх та страждає поруч з ними, щоби наставити їх на шлях істинний» [4, с. 10–11]. Дослідниця справедливо звертає увагу на двоплановість кожного з віршів (що походить, на її думку, від концепції Сведенборга про співвіднесення земного та небесного світів): якщо з зовнішнього боку це цикл прозорих за змістом віршів, побудованих на образах, зрозумілих і дитині, то з внутрішнього – це надзвичайно глибокодумні вірші з розгалуженою системою багатозначних символів [4, с. 10–11].

«Пісні Невинності» втілюють світлу, сонячну, безневинну сторону існування й таку ж радісну, усміхнену реакцію на неї людини. Це по-дитячому безгрішний, наївний, сповнений оптимізму, щирий, відкритий світ природи і юних істот в ньому, відтак і мова, і структура є простими і зрозумілими, схожими на дитячі віршики із «прозорими» образами, не обтяжені складними синтаксичними одиницями чи зарозумілою лексикою. Проте за зовнішньою простотою форми тут «ховаються плоди болісних духовних пошуків поета-філософа» [4, с. 10–11].

Дослідниця називає цю нову концепцію «натуралістичною», маючи на увазі, що тепер центром для поета стає саме земна реальність, яка викликає такий палкий протест. Тепер Блейк

відкидає ідеї Сведенборга – за визначенням А. Глебовської, як однобічні та такі, що пропагують пасивність [4, с. 10–11], а радше сказати – просто як ідеї християнські.

Паралель до вірша про загубленого хлопчика з «Пісень Невинності» – «The little girl lost» («Дівчинка, що заблукала»), вірш, який природно розглядати в парі з наступним віршем цього ж циклу «The little girl found» («Знайдена дівчинка»). К. Рейн зазначає, що філософським підґрунтям цих творів була одна з робіт Тейлора [5, с. XXXIV]. За тлумаченням О. Зверєва (який, втім, посилається врешті-решт на Гірша), ці два «зовнішньо прозорих вірші» є насправді «дуже складними для трактування», оскільки, як вважає значна кількість дослідників, тут йдеться про воскресіння не у Вічності, а в земному раю, після того, як «Земля опам'ятається». Відповідно, дівчинка Ліка трактується як символ безгрішної душі, а Лев («Золотий дух») – як янгол смерті; ліс – як земне життя; роздягання Ліки левицею – як позбавлення плотської оболонки, фізична смерть; Печера – як «блейківський Рай» на землі; Небо й Земля тут вже невіддільні [6].

Зарубіжний дослідник Д. Вагенкнехт поглиблено розглядає образ Ліки у згаданих віршах як втілення традиційного образу царської доньки [7 с. 37], а також пробує знайти у даному образі й паралелі до образу Христа-дитини [7, с. 72]. Його інтерпретації близькі Г. Токареві, що поділяє ідеї Вагенкнехта. Вона теж бачить у Ліці царську доньку, а з нею у міфах й казках часто пов'язується мотив втрати її батьками, і тоді Лева можна трактувати як істоту безтілесну, якій дівчина призначалася дружиною. Таким чином, чудовисько слід розуміти або як монстра, який, будучи персоніфікацією смерті, знищує жертву, або бачити наслідком ситуації благий союз, поєднання дівчини із нареченим, ширше, алегоричніше – як поєднання людини з Богом [8, с. 238].

З цього погляду нас мають насамперед зацікавити саме пейзажні образи, на які покладено таке колосальне семантичне навантаження, специфіка суто художніх рішень поета, яким тлумачами його символіки усе ж таки не приділялося досить уваги.

Поет дійсно розпочинає перший вірш зі встановлення власного бачення прийдешності й часу взагалі («The little girl lost»):

In futurity
I prophetic see,
That the earth from sleep,

(Grave the sentence deep)
 Shall arise and seek
 For her maker meek:
 And the desert wild
 Become a garden mild [9, с. 86].

І в цій картині існує Вічність, але не як спиритуальне буття душ в Раю, як вважає більшість ортодоксальних християн, а й справді – в оновленому, «виправленому» земному бутті. Та більшість дослідників, які акцентують це (особливо ж дослідників радянських), ладні, вочевидь, мовчазно сприймати це як декларацію матеріалістичного світосприйняття, протиставленого усяким спиритуалістичним «фантазіям».

Здається, що такий поворот теми природи для «Пісень Досвіду» цілком зрозумілий: Земля та всі фізичні істоти немовби заявляють про своє право на вічне й позбавлене страждань існування. Однак тут є два моменти, які суттєво ускладнюють цю схему. По-перше, така позиція з біблійної точки зору (для часів Блейка – практично офіційної) є бунтом Творіння проти Творця, тим абсурдним докором глині гончара («нащо ти мене виліпив?»), про який говорить пророк Ісайя (Іс. 45:9), слова його повторені ап. Павлом (Рим. 9:21). Втім, якщо розуміти Творця як деспотичного Юрайзена, то авторська позиція зрозуміла. Але водночас у Новому Завіті міститься уявлення про царство праведників, що воскресають тілесно¹, отже – ця концепція йде з християнської традиції, і немає особливих підстав вважати Блейка якимсь «стихійним матеріалістом». Навпаки, образ вічного літа («In the southern clime, Where the summers prime»), в якому воскресла Ліка слухатиме співи птахів, максимально спиритуалізований. Якщо зазвичай в пейзажному образі Блейка наявний не стільки живопис словом, скільки «книжна» емблема, якщо не сказати трафарет, то в даному контексті ці нехитрі емблеми сповнені величній значимості, ідеального узагальнення:

Frowning frowning night,
 O'er this desert bright,

Let thy moon arise,
 While I close my eyes [9, с. 88].

Образи покірних і прихильних до людини звірів, позбавлених рис хижацтва, також «традиційні»: вочевидь, ці постаті нагадують персонажів біблійного Раю, в якому Адам ще до гріхопадіння володарював над усякою твар'ю. Небезпечність і незалежність звіра від людини художньо зняті, реальних безтіальних рис в них ми не знайдемо: «королівський» лев та інші істоти у вірші Блейка – це репрезентативні декоративні постаті, які немов прийшли з геральдичних зображень:

The kingly lion stood
 And the virgin view'd,
 Then he gambold round
 O'er the hallowd ground:
 Leopards, tygers play,
 Round her as she lay;
 While the lion old,
 Bow'd his mane of gold.
 And her bosom lick,
 And upon her neck,
 From his eyes of flame,
 Ruby tears there came,
 While the lioness
 Loos'd her slender dress,
 And naked they convey'd
 To caves the sleeping maid [9, с. 88, 90].

Цілком природно, що в такій стилістичній проекції лев – символ «Золотого духу смерті» – виглядає радше як святковий дарунок, ніж як небезпечний хижак («The little girl found»):

They look upon his eyes
 Fill'd with deep surprise:
 And wondering behold,
 A spirit arm'd in gold [9, с. 94].

Так само близькі до стилістики наївного мистецтва, зокрема дитячої казки, й пейзажні обставини, в яких губиться дівчинка: похмурі хащі, місяць в ночі тощо.

Дещо окремої уваги вимагає образ Печери, про яку, мабуть, мало сказати, що це «блейківський Рай на землі». Адже Печера – один з найглибших архетипів нашої підсвідомості, який в архаїчній міфології «протиставлено зазвичай і могилі, і підземному царству»; в печері існують істоти зі скуповдженою шерстю, аморфні й безструктурні; тут замовкає розум і запановують приховані інстинкти; вона здавна є сакральним прихистком [10, с. 311]. З погляду психоаналітиків, Печера є втіленням Жіночого; в християнстві вона – декорація містерії Різдва, коли вті-

¹ На основі цього в деяких протестантських і постпротестантських доктринах XIX–XX ст., які стоять на грані відходу від християнства, сформувалася ідея заперечення безсмертя душі, раю та пекла. Так, адвентисти вважають, що після смерті душа пробудиться у судний день; по Другопрішесті Христа буде створено нову землю, де царюватимуть праведники. Відома також теза Свідків Єгови: *Ти житимеш вічно у раю на землі!* Загальновідомо, що концепція Блейка склалася в річищі цього напівбогословського, напівверетичного ходу думки.

лене Слово вперше входить у тілі Немовляти в матеріальний світ, поза яким досі існувало. Печера – складова частина канонічної ікони Різдва, і західний світ не забув цієї символіки, тисячі й тисячі разів повтореної в католицькому мистецтві й автоматично перенесеної в протестантські ілюстрації до Біблії. Усі ці аспекти змісту Блейк, безумовно, чи то усвідомлював (християнська концепція), чи то глибоко переживав інтуїтивно. У нього Печера є втіленням самої Природи, розкриттям надр Землі для народження, а не для взяття мертвого тіла. Звірячі загрозовість і хижість тануть без сліду:

To this day they dwell
In a lonely dell
Nor fear the wolvis howl,
Nor the lions growl [9, с. 96].

Отже, казково прекрасні звірі ховають у Печері заблукалу Ліку, яку знаходять батьки, і це свідчить про безбоязкість, з якою Блейк стверджував ідею краси Смерті. Водночас світла оптимістичність цього диптиху, яка дещо вибивається з загального колориту другого циклу, нагадує, що спершу ці вірші, на нашу думку, мали увійти усе ж таки до «Пісень невинності».

Поет не лише переосмислює тенденції, властиві «ідилічному» рокайльно-сентиментальному пейзажу, але й активно на них спирається. Його природа й звірі – виразно «книжні», несуть в собі енергію символічного узагальнення. Природа в ліриці Блейка, за всієї ідилічності й «людського виміру» його пейзажів, вкрай спиритуалізована. Вона – в постійному діалозі з Богом, який, проте, лишається «поза нею», і тут Блейк не виходить за межі теологічних уявлень християнства. Але якщо у «Піснях Невинності» Бог залишається Добрим Отцем свого Творіння, й страждання останнього визначені відпадінням або повстанням Тварі проти Творця, то в «Піснях Досвіду» поет обирає позицію обстоювання прав повсталі Тварі, доходючи до «гностичного» питання: чи ж справді добрий Бог створив цей світ? Велична і жахаюча хижість природи, в якій усе базується на взаємопоїданні, викликає

естетичне захоплення Блейка: для нього сповнені естетично-художньої вартості і спиритуальні поривання людини до Бога й янголів, і бестіарна сила, втілена в Тигрі. Відкидаючи салонну естетику своєї епохи, Блейк є одночасно піонером насиченого «антиестетизмом» урбаністичного пейзажу в літературі, значно випереджуючи таких поетів, як Верхарн чи Брюсов. Таким чином, в ліриці Блейка пейзажний образ (включаючи образи тварин) є не пасивним, нейтральним фоном, а рушійною силою ліричного сюжету, і служить символічному укрупненню художнього узагальнення, активному виразу філософсько-естетичної концепції автора.

Список використаної літератури:

1. Акройд П. Блейк. Питер Акройд; [пер з англ. Т. Азаркович]. Москва : ООО Издательский дом «София», 2004. 672с.
2. Белінська І. Концепт природи в поезії Вільяма Блейка та Федора Тютчева: дис. ... канд. філол. н. Т., 2011. 189 с.
3. Зверев А.М. Величие Блейка. Блейк У. Избранные стихи: Сб. / [сост. А.М. Зверев]. Москва : Прогресс, 1982. С. 5–33.
4. Глебовская А. Предварение. Блейк У. Песни Невинности и Опыта; [пер. с англ. С. Степанова]. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2006. С. 5–21.
5. Raine K. Introduction / Blake W. Poems and prophecies. Lnd. : Campbell, 1991. P. XV–XL. (Everyman's library; 34).
6. Зверев А. Уильям Блейк. *Иностранная литература*. 1997. № 7. URL: www.ruslib.org.
7. Wagenknecht D. Blake's night: William Blake and the Idea of Pastoral / David Wagenknecht. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1973. 321 p.
8. Токарева Г.А. Образы сада и леса в мифосистеме У. Блейка. *Вестник ВГУ. Гуманитарные науки*. 2003. № 2. С. 237–245.
9. Блейк У. Песни Невинности и Опыта / Уильям Блейк; [пер. с англ. С. Степанова]. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2006. 272 с.
10. Топоров В.Н. Пещера. *Мифы народов мира*: В 2 т. Москва : Сов. энциклопедия, 1982. Т. 2. К–Я. С. 311–312.

Белинская И. Д. «Потерянные » и «найденные» – поиски истины в поэтической проекции Вильяма Блейка (на примере стихотворений «The little girl lost» та «The little girl found» из цикла «Песни Познания»)

В статье анализируются особенности раскрытия поиска истины в философском мировоззрении Вильяма Блейка и его проекция в поэтическом слове. На материале указанных стихотворений проводится анализ специфики этого аспекта в контексте концепта природы. Прослеживается влияние религиозных учений в авторской интерпретации понимания истины.

Ключевые слова: человек, вселенная, вечность, бытие, пещера, Рай, Ад, смерть, воскресение, добро, зло, Бог.

Bielinska I. “Lost” and “Found” – Searches of the Truth in Poetical Projection of William Blake (on the examples of “The little girl lost” and “The little girl found” – from “Songs of Experience”)

The peculiarities and interpretation of the Truth searches of William Blake’s philosophy paradigm and his projection in poetry are analyzed in the article.

The analysis of specific aspects is carried out on the studying of the mentioned poems concerning the nature concept. The influence of religious doctrines and their interpretation by the author are focused on.

Key words: human, world, eternity, genesis, cave, Heaven, Hell, death, resurrection, goodness, evil, God.